

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА*

В. Л. Акуленко, канд. екон. наук, доцент;

І. В. Новикова, викладач,

*Сумський державний університет, Шосткинський інститут,
м. Шостка, Україна*

У статті подано аналіз теоретичних підходів до управління підприємством, виявлено їх переваги та недоліки щодо формування ефективної системи управління інвестиційною діяльністю, обґрунтовано необхідність застосування вартісного підходу в управлінні інвестуванням.

Ключові слова: *управління підприємством, управління інвестиційною діяльністю, вартісний підхід.*

В статье представлен анализ теоретических подходов к управлению предприятием, выявлены их преимущества и недостатки с точки зрения формирования эффективной системы управления инвестиционной деятельностью, обоснована необходимость применения стоимостного подхода в управлении инвестированием.

Ключевые слова: *управление предприятием, управление инвестиционной деятельностью, стоимостный подход.*

ВСТУП

Досягнення високих показників ефективності діяльності підприємства можливе лише за умови реалізації інвестиційної діяльності, спрямованої на інноваційне відтворення. У сучасній ринковій економіці інвестиційна діяльність є базовою передумовою підтримання високого рівня конкурентоспроможності підприємства, умовою його успішного стратегічного розвитку. У роботі [10, с. 61] наголошується: «Если базовой стратегией функционирования предприятия является стратегия стабилизации или выживания, то инвестиции рассматриваются в качестве важного фактора ее успешной реализации. Если базовой является стратегия развития, то без инвестиций она вообще неосуществима». Тому дедалі більше зростає потреба у гнучкій системі управління, зорієнтованій на стратегічну перспективу. Ця система має будуватися на науково обґрунтованих підходах, які у сучасних умовах поглиблюються відповідно до розвитку та ускладнення економічних відносин, і ті методи і форми управління, які застосовуються сучасним підприємством, повинні адаптуватися до сучасних реалій.

Питання управління інвестиційною діяльністю широко досліджувалися і подані у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: О. Балацького, І. Бланка, Т. Васильєвої, П. Віленського, С. Герасимової, А. Дамодарана, В. Коссова, Т. Коупленда, В. Лівшиця, С. Майерса, Ф. Модильяні, М. Міллера, О. Теліженка, Т. Теплової, У. Шарпа та ін.

Проте невідпрацьованість в українській практиці підходів до управління інвестиційною діяльністю відповідно до нових вимог та умов динамічного ринкового середовища вимагає дослідження теоретичних підходів до управління інвестиційною діяльністю та обґрунтування

* Стаття рекомендована до друку доктором економічних наук Васильєвою Т. А., ДВНЗ Українська академія банківської справи НБУ, м. Суми

застосування підходу, що найбільшою мірою враховує особливості процесів інвестування та специфіку вітчизняної економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою цієї статті є аналіз існуючих теоретичних підходів до управління інвестиційною діяльністю підприємства та обґрунтування теоретичної бази формування системи управління інвестиційною діяльністю підприємств України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Характерною ознакою розвитку управлінської науки сьогодні є міждисциплінарна інтеграція. Інтенсивний розвиток різних наук (точних, суспільних, гуманітарних) наприкінці ХХ ст., поява нових інститутів, переосмислення їх ролі у соціально-економічному розвитку обумовила появу нових принципів та методів управління. Тому формування ефективної системи управління інвестиційною діяльністю сучасного підприємства має ґрунтуватися на глибокому аналізі теоретичних і методологічних підходів до управління.

Трансформація підходів до розуміння сутності управління, його завдань та методів обумовлена динамічним (процесним) баченням економічної діяльності, яке зорієнтоване на дослідження не окремих явищ чи їх станів, а на їх розвиток та взаємодію. Економічне середовище розуміється як обумовлені потоки подій різної інтенсивності, для яких характерний високий рівень невизначеності. Тому моделі динамічних процесів – це переважно моделі нелінійних систем.

Особливо актуальним, на нашу думку, такий підхід є для аналізу і управління інвестиційною діяльністю. Адже динаміка інвестиційних процесів не має чітко визначеного кінцевого стану. У роботі [7], зокрема, зазначається, що складні інвестиційні системи мають більшу невизначеність поведінки, їх розвиток зорієнтований на майбутні можливості удосконалення. Тобто потенціал розвитку закладається не стільки минулими чи початковими умовами здійснення інвестиційної діяльності, скільки майбутнім станом системи – сукупністю процесів, що визначаються факторами впливу як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ. Адже підприємство, що здійснює інвестиційну діяльність, як і будь-яка інша структура, має власні вартісно-часові характеристики свого життєвого циклу, що у певні моменти не відповідають умовам зовнішнього середовища.

Отже, можна стверджувати, що чим більш нестабільним є економічне середовище, у якому функціонує підприємство, чим частіше змінюються вимоги, умови, ступінь і характер впливу держави на інвестиційні процеси в економіці, тим актуальнішим є формування гнучких систем управління інвестиційною діяльністю на мікрорівні: методичного, організаційного, економічного забезпечення.

Система управління інвестиційною діяльністю підприємства повинна забезпечувати реалізацію потенціалу підприємства, вирішенню проблем і протиріч, які об'єктивно виникають у процесі створення такої системи і у процесі реалізації інвестицій діяльності. Результати теоретичного аналізу цих протиріч наведено у таблиці 1.

Базовою в оцінці часових параметрів розвитку підприємства є концепція життєвого циклу. Традиційно під життєвим циклом розуміють прогнозовану послідовну зміну станів системи (підприємства) упродовж певного проміжку часу. Проте деякі автори вважають за доцільне при аналізі життєвого циклу підприємства орієнтуватися також на логістичну закономірність, якій підпорядкований інвестиційний процес [7]. Саме такий підхід, на їх думку, дозволить визначити не лише напрям та

характер інвестицій на певному відрізку життєвого циклу, а й сформувати оптимальну структуру інвестицій.

У сучасній теорії управління підприємством (організацією) виділяють функціональний, процесний, вартісний, структурний, проектний та інші підходи до управління. Ці підходи є основними, проте дедалі частіше розвитку набувають їх комбінації – процесно-вартісний, вартісно-функціональний тощо.

Таблиця 1.1 – Типові протиріччя, що вирішуються у процесі створення нових систем управління інвестиційними процесами [7]

Тип протиріччя	Зміст протиріччя
Необхідність – можливість	Проблеми, які виникають у процесі створення системи управління (відсутність фінансових ресурсів, неповнота інформації тощо), обмежують можливості створення цієї системи
Прогнозування – невизначеність	Природна обмеженість можливостей передбачення усіх можливих наслідків прийнятих рішень та створюваних технологій управління (рішення щодо структури управління, функціонального наповнення, ефективності діяльності тощо)
Термін створення – темпи морального старіння	Створення нової, більш складної системи управління вимагає значних витрат часу, проте значні темпи зміни зовнішнього середовища та самої системи обумовлюють її моральне старіння
Темпи саморозвитку та самоускладнення – темпи розвитку методів їх аналізу	Динаміка змін якісних і кількісних параметрів системи управління випереджає розвиток методів їх аналізу. Ускладнення системи обумовлює збільшення інформаційних потоків, кількість зв'язків, які не завжди можна адекватно оцінити та синхронізувати, а, отже, надійність функціонування системи знижується
Унікальність системи управління – необхідність синергетичного підходу	Унікальність систем управління ускладнює процес підтримання їх надійності, що обумовлює необхідність застосування синергетичного підходу до їх створення, який передбачає методи нелінійної динаміки (ймовірнісного підходу), що підвищують ступінь їх надійності

На вітчизняних підприємствах домінуючим є функціональний підхід, теоретичні засади якого були закладені представниками класичної теорії управління – Вебером М., Тейлором Ф., Файолем А. та іншими. Згідно з цією теорією організація (підприємство) розглядається як механізм, що виконує певний перелік функцій, які розподілено серед окремих підрозділів та співробітників. Структурні підрозділи ієрархічно пов'язані між собою і формують функціональні напрями, кількість яких залежить від кількості та складності завдань організації.

Формування структури підприємства (організації) за функціональними ознаками зорієнтоване на вертикальну, пірамідальну систему, яка функціонує як єдине ціле. У роботі [6] описана скалярна модель такої організації, що передбачає:

- виконання окремих завдань автономними функціональними підрозділами організації;
- виділення функціональних підрозділів за принципом однорідності функцій, які вони виконують;
- закріплення цілей підприємства в цілому та окремих підрозділів шляхом покладання обов'язків на конкретну посадову особу (як правило, на керівника);
- повноваження посадових осіб визначаються їхнім положенням в ієрархії установи;
- розмежування прийняття рішень здійснюється за рівнями управління: найбільш відповідальні – приймаються на верхніх рівнях ієрархії, менш значущі й рутинні – делегуються на нижні рівні;
- зворотний рух повноважень на виконання рішень та відповідальності – перші передаються згори донизу, а відповідальність разом з інформацією про виконання – знизу нагору;
- обмеженість особистих повноважень конкретного співробітника повноваженнями підрозділу та документальним оформленням передачі повноважень;
- обсяг повноважень та відповідальності посадових осіб зменшується залежно від віддаленості посадової особи від керівника організації;
- підлеглі можуть отримувати розпорядження лише від свого начальника (в класичній скалярній моделі існують лише вертикальні зв'язки, а горизонтальні зв'язки – взагалі не передбачені).

Перевагами функціонального підходу традиційно вважають простоту організаційної структури, можливість економії на накладних витратах внаслідок централізації функцій, спеціалізацію посадових осіб за певним напрямом, у результаті чого удосконалюються професійні навички, виключення дублювання управлінських функцій, висока компетентність фахівців, які відповідають за здійснення конкретних функцій, зменшення потреби в спеціалістах широкого профілю тощо [6].

Проте, не зважаючи на очевидні переваги, функціональний підхід має ряд недоліків, які зумовлені не стільки обмеженістю і якістю методології цього підходу, скільки динамізмом середовища, у якому функціонує підприємство.

Узагальнивши підходи різних авторів [2; 6], виділимо недоліки функціонального підходу, які обмежують його застосування в управлінні інвестиційною діяльністю.

1. Ускладнюється (або навіть унеможлиблюється) вирішення складних комплексних завдань, які характерні для сучасної інвестиційної діяльності, особливо для машинобудівних підприємств, зорієнтованих на стратегічний розвиток. Це пов'язано зі складністю формування горизонтальних та діагональних зв'язків між окремими підрозділами організації. Як відомо, в ієрархічній структурі лише 20% часу витрачається безпосередньо на роботу, решта – на передачу результатів наступному виконавцю [2].

2. Функціональне управління не забезпечує зацікавленості посадових осіб у кінцевому результаті. У цьому випадку обмежується швидкість реагування системи менеджменту на появу нової інформації, втрачається зацікавленість в її акумулюванні. Відповідальні особи часто зосереджуються на виконанні закріпленої за ними функції, орієнтуючи підрозділ на оптимізацію діяльності виходячи з досягнення конкретного завдання як абсолютної мети.

Цей недолік не дозволяє реалізувати потенційну істотну перевагу менеджменту – його гнучкість, яка має бути наявна в ефективній системі управління інвестиційною діяльністю. Адже сьогодні загально визнаним підходом до оцінки ефективності інвестицій є підхід, згідно з яким стратегічні переваги підприємства формуються саме за рахунок

менеджменту, його здатності адаптуватися до динамічного зовнішнього середовища, гнучкості у прийнятті рішень. Гнучкість системи управління інвестиційною діяльністю створює резерв підвищення ефективності останньої за рахунок коригування інвестиційної стратегії, можливості впливу на негативні процеси, що виявляються у процесі її реалізації, залучення додаткової інформації, яка змінює параметри інвестиційного процесу в цілому або окремих його складових тощо.

3. Ускладнена процедура та суперечливість оцінки ефективності структури управління інвестиційною діяльністю загалом та окремих підрозділів. Цілі, а відповідно і критерії ефективності системи в цілому можуть суперечити аналогічним параметрам підрозділів. У роботі [6] такі суперечності пропонується розв'язувати максимізуючи загальну функцію ефективності установи. Проте у цьому випадку виникають інші проблеми, зокрема обґрунтування критерію ефективності, визначення внеску кожного підрозділу у його досягнення, встановлення пропорцій розподілу ресурсів тощо.

Аналіз зазначених недоліків і способів їх усунення, проведений у роботах [2; 6], показав, що зусилля зосереджуються переважно на третьому і зводяться до розроблення чисельних методів визначення узагальнюючих параметрів, які б дозволили з одного боку визначити частку кожного підрозділу у досягненні результату, визначивши функціональну залежність між результатом і обсягом використаних ресурсів, яка у більшості випадків є нелінійною і динамічною. При цьому відзначається низька точність та значна суб'єктивність таких рішень.

Отже, обмеженість функціонального підходу для побудови системи управління інвестиційною діяльністю підприємства не може бути подолана в межах самого підходу лише шляхом обґрунтування певних залежностей та зв'язків. У деяких випадках взагалі наголошується на неможливості його застосування, зокрема для управління масштабними, складними проектами із значними бюджетами [6]. Тому розвиток інших підходів до управління є результатом діалектичного розвитку функціонального підходу, альтернативою якого дедалі частіше розглядається процесний підхід.

Сьогодні більшістю аналітиків та науковців декларується орієнтація на процесний підхід в управлінні, як більш ефективний порівняно з функціональним (хоча зазначається, що повна відмова від функціонального підходу є недоцільною) [10; 12]. На процесному підході базуються положення міжнародних стандартів управління якістю ISO серії 9000. Здебільшого процесний підхід аналізується з позицій управління операційною діяльністю підприємства. Однак, на нашу думку, його переваги можуть бути використані і при формуванні системи управління інвестиційною діяльністю як складової загальної системи управління підприємством, адже будь-яку діяльність, яка передбачає використання ресурсів для перетворення входів на виходи, можна розглядати як процес.

У роботі [4] дається два узагальнені тлумачення процесного підходу. Перше – передбачає комплексне, системне бачення діяльності підприємства (організації) як сукупності (сітки) процесів. Друге тлумачення є вузьким, за якого процесний підхід зводиться до виділення в організації «наскрізних» процесів, їх чіткого описання з метою зміни чи реорганізації.

На нашу думку, такі тлумачення процесного підходу впливають із науково-теоретичного та практичного бачення його завдань в управлінні підприємством. Науково-теоретичне розуміння базується на виокремленні бізнес-процесів (процесів), які розглядаються як стійка, цілеспрямована сукупність пов'язаних видів діяльності, що за певною технологією перетворює входи у виходи [11], які мають цінність для споживача. При

цьому загальнотеоретичною передумовою використання цього підходу є системне представлення діяльності підприємства. Методологія системного підходу дозволяє виявити взаємозв'язки між процесами, визначити закономірності їх проходження, комплексно охарактеризувати діяльність підприємства.

Аналіз процесного підходу, проведений вітчизняними і зарубіжними вченими [1; 3; 5; 8], свідчить про значний потенціал його використання, що забезпечує зростання конкурентоспроможності підприємства.

Процесний підхід передбачає формування горизонтальної організаційної структури відповідно до набору процесів, які характерні саме для цього підприємства.

За такої передумови вся система управління інвестиційною діяльністю підприємства повинна відповідати методології процесного підходу, включаючи процеси планування і прогнозування, оцінки ефективності, формування організаційних структур управління тощо. Однак сьогодні вітчизняні підприємства мають певні проблеми із його впровадженням. Деякі автори, зокрема, зазначають, що для систем менеджменту вітчизняних підприємств характерна відсутність комплексності, низька ефективність та слабка структурованість [3].

Російські вчені виокремлюють дві групи проблем, що ускладнюють використання процесного підходу: проблеми теоретико-методичного та практичного характеру [1]. Проблеми першої групи обумовлені відсутністю єдиної понятійної бази, недостатністю методичного забезпечення технології процесного управління, відсутністю внутрішніх стандартів, за якими описуються бізнес-процеси, інструментарію управління якістю тощо.

Практичні проблеми обумовлені невідповідністю умов, які створюються на підприємствах, вимогам процесного підходу – нечіткість розмежування відповідальності, нерозуміння і небажання працівників змінювати традиційні технології управління, некоректність поставлення цілей тощо.

На основі порівняльного аналізу процесного і функціонального підходів, проведеного Рубцовим С., робиться висновок, що ці підходи не є абсолютно взаємовиключними: процесна структура організації базується на функціональному розподілі завдань між виробництвом та управлінням. А розподіл зон відповідальності є передумовою реінжинірингу [5].

Однак усунення наведених вище суперечностей і недоліків функціонального підходу стосовно формування системи управління інвестиційною діяльністю підприємства вимагає дослідження вартісного підходу як специфічної методології менеджменту, зокрема фінансового.

Вартісний підхід до управління підприємством (управління вартістю компанії – Value Based Management) впливає із концепції максимізації вартості для його власників, викладеної у 80-х роках ХХ ст. у працях А. Раппапорта. Суть концепції полягає у тому, що менеджери підприємства повинні спрямувати управлінський вплив на збільшення вартості для інвесторів, оскільки останні завжди мають можливість вкладати свої кошти у більш прибуткові активи. Враховуючи те, що на практиці інтереси інвесторів і управлінців компанії досить часто не збігаються, ця концепція спрямована на узгодження інтересів цих груп агентів.

Управління вартістю компанії використовується переважно для оцінки ефективності стратегічних рішень, зокрема щодо угод злиття та поглинання.

Як свідчать дані досліджень організації СІМА, управління вартістю як підхід до управління використовується європейськими компаніями порівнювано, зокрема в Австрії, Ірландії, Німеччині та Швейцарії 75%

великих компаній застосовували VBM, у Великій Британії – 65%, у Франції – 50%, в Італії – лише 40% [9].

Управління вартістю підприємства розглядається як побудова системи оцінки результатів діяльності на основі вартості та вибір, виходячи з цього узагальнювального показника інструментів управління. Аналогічно до управління вартістю виділяється «вартісне» управління інвестиціями, управління інвестуванням на основі вартості – Value Based Investment. Сьогодні деякими науковцями пропонується використання вартісного підходу як основи управління інвестиційною діяльністю підприємства, інвестування розглядається як важіль управління вартістю підприємства. Такий підхід випливає з того, що цільовою функцією прийняття рішень щодо інвестування, які переважно є стратегічними, є максимізація вартості підприємства [9]. На нашу думку, використання цього підходу у практиці управління вітчизняним підприємствами доцільно за умови його адаптації до специфіки української економіки, урахування нерозвиненості вітчизняного фінансового ринку, рівень ризикованості економіки тощо.

ВИСНОВКИ

Перевагами застосування вартісного підходу в управлінні є, по-перше, відповідність інтересам власників, по-друге, максимізація вартості компанії може служити критерієм оцінки ефективності її менеджменту. Крім того, в основі чинної парадигми управління інвестиційною діяльністю лежать фундаментальні концепції фінансового менеджменту: концепції грошових потоків, часової вартості грошей, ефективності ринку капіталів, взаємозв'язку ризику і дохідності, асиметричності інформації, ефективності ринку.

Сьогодні багато науковців схиляються до думки, що управління підприємствами, зорієнтоване на максимізацію його вартості, є найбільш ефективним, оскільки саме вартість відображає вплив усіх факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, на результати діяльності підприємства. Проте орієнтація на вартісний підхід обумовлює необхідність розроблення положення щодо застосування не лише ринкової, а й стратегічної вартості (цінності) як основи управління інвестиційною діяльністю підприємства.

SUMMARY

THE ANALYSIS OF THEORETICAL APPROACHES TO INVESTMENT MANAGEMENT OF ENTERPRISE

V. L. Akulenko, I. V. Novikova
Shostka Institute of Sumy State University, Shostka, Ukraine

The analysis of the theoretical approaches to investment management of enterprise is offered. Their advantages and disadvantages in the process of effective control system of investment ranging are indicated. The necessity of application of value investment management is substantiated.

Key words: *investment management of enterprise, investment ranging, value investment management.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волков М. М. Процессный подход к управлению промышленными организациями и проблемы его внедрения в РФ / М. М. Волков // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2010. – № 8. – С. 110 -113.
2. Каменова М. С. Процессно-ориентированное внедрение ERP-систем [Электронный ресурс] / М. С. Каменова, А. И. Громов, А. В. Гуслистая. – Режим доступа: http://www.iteam.ru/publications/it/section_52/article_1410
3. Кузьмін О. Нова парадигма побудови системи менеджменту / О. Кузьмін, Н. Петришин, Н. Сиротинська // Науковий вісник. – 2011. – Вип. 6 «Демократичне врядування».

4. Репин В. В. Два понимания процессного подхода к управлению предприятием [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://quality.eur.ru/DOCUM5/dprurp.htm>
5. Рубцов С. В. Уточнение понятия «бизнес-процесс» / С. В. Рубцов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С. 18 -23.
6. Порівняльний аналіз можливості застосування функціонального та процесного підходів до управління установою [Електронний ресурс] / Б. Й. Семон, В. Л. Шевченко, І. В. Подобедов, Я. О. Радченко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpevsd/2009_1/1.pdf
7. Сухарев О. С. Синергетика инвестиций: учеб. - метод. пособие / О. С. Сухарев, С. В. Шманев, А. М. Курьянов; под ред. проф. О. С. Сухарева. – М.: Финансы и статистика; ИНФРА-М, 2008. – 368 с.
8. Суязов В. И. Процессный подход в управлении инновационным развитием предприятия / В. И. Суязов // Инновационная деятельность. – 2009. – № 3. – С. 20 -22.
9. Теплова Т. В. Инвестиционные рычаги максимизации стоимости компании. Практика российских предприятий / Т. В. Теплова. – М.: Вершина, 2007. – 236 с.
10. Филимонова Н. Н. Обеспечение эффективного управления инвестиционной деятельностью предприятия / Н. Н. Филимонова // Сервис plus. – 2009. – № 4. – С. 61 -66.
11. ISO 9000:2000 Системы менеджмента качества – Основные положения и словарь.
12. Strategic Value Investments [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.investtoexit.com/articles/strategic-value.html>

Надійшла до редакції 24 травня 2012 р.